

การศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง
จังหวัดมหาสารคาม ตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล
**An Analytical Study of Monks' Life in Mueang District, Mahasarakham
Province According to the Paccayasannissitassila Principles**

พระอธิการสุชิน อินทสโร,
พระโสภณพัฒนบัณฑิต และ พระมหามิตร ฐิตปญโญ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
**Phra Athikan Suchin Inthasaro,
Phra Sophon Patanabandit and Phramaha Mit Thitapanyo**
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail : Sttpmm66@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย 1) เพื่อศึกษาปัจจัยสันนิสสิตศีล ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ (Interview) รูปแบบศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล

ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยสันนิสสิตศีล ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักการพิจารณาการอุปโภคและบริโภค ตามปัจจัย 4 เพื่อใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิตให้เกิดความสมดุลทั้งทางด้านกายภาพและจิตภาพ ปัจจัยสันนิสสิตศีลเป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับใช้สอยปัจจัยสี่ด้วยพิจารณาให้เป็นไปตามความหมาย และประโยชน์หรือคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ ไม่บริโภควัตถุด้วยตัณหา เช่น ฉันทาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้สุขภาพดี เครื่องนุ่งห่มเพื่อบำบัดความหนาว ที่อยู่อาศัยเพื่อปิดบังลมและแดด ยารักษาโรคเพื่อระงับอาพาธหรือโรคต่างๆ อันเป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์เวทนา

วิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล พระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง ในจังหวัดมหาสารคาม พระสงฆ์ในเขตพื้นมีความเข้าใจในการใช้ปัจจัย 4 คือ การใช้สอยผ้าเครื่องนุ่งห่ม การรับประทานอาหาร การพักอาศัยในที่พักอาศัยรวมถึงใช้สอยเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ การรับประทานยารักษาโรคซึ่งเป็นเครื่องอาศัยจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตเป็นอย่างดี

คำสำคัญ: การดำเนินชีวิต; พระสงฆ์; ปัจจัยสันนิสสิตศีล

Abstracts

The objectives of this research were: 1) to study the Paccayasannissitassīla principles in the scriptures of Theravada Buddhism; 2) to analytically study monks' life in Mueang District, Mahasarakham Province according to the Paccayasannissitassīla principles. This study was carried out by means of the qualitative research methodology through fieldwork interviews and analysis of the monks' life in the research area.

The research results were as follows: The Paccayasannissitassīla in the scriptures of Theravada Buddhism is the principles of consumption and utilization of the four requisites. It is used as the principle of living to create physical and mental balances. It is the teaching about using the four requisites by considering its meanings and advantages or values of things. It is not the consumption based on desire but for health, cloth used in protection of coldness, houses used in preventing wind and sun, medicine used for treatment of illness, which is the cause of feeling.

The analytical study of monks' life in Mueang District, Mahasarakham Province according to the Paccayasannissitassīla principles suggested that the monks in the area understood the use of four requisites, namely the use of cloth, eating, living in the residence, including the use of tools and appliances, having medicine, which is a necessity for life as well.

Keywords: Life; Monks; Paccayasannissitassīla

บทนำ

สังคมสมัยปัจจุบันเห็นว่า การบริโภค คือการใช้สินค้าและการบริการบำบัดความต้องการ เพื่อให้เกิดความพึงพอใจของผู้บริโภค แต่พระพุทธศาสนาถือว่า การบริโภคคือ การใช้สินค้า และการบริการบำบัดความต้องการเพื่อให้ได้รับประโยชน์มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น หมายความว่า การบริโภคควรมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดคุณภาพชีวิตมากกว่า การบำบัดความต้องการเพียงอย่างเดียวการบริโภคนั้นคนจำนวนมากทีเดียว เมื่อบำบัดความต้องการ เช่นกินอาหารโดยมุ่งรสอร่อยแต่กลับทำให้เกิดอันตรายต่อชีวิตร่างกายเบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น ความพอใจไม่เป็นตัวตัดสินอรรถประโยชน์ถ้าความพอใจนั้น ไม่พร้อมกับการได้คุณภาพชีวิต ความพึงพอใจบางครั้งก็จะกลับเป็นตัวการทำลายอรรถประโยชน์ เช่นทำให้คนหลงมัวเมาทำลายสุขภาพเสียคุณภาพชีวิตเป็นต้นมองในแง่พุทธศาสตร์ ก็ต้องบอกว่าสินค้าและบริการมีอรรถประโยชน์สามารถทำให้เกิดความพอใจที่ได้ส่งเสริมคุณภาพชีวิตแก่ผู้บริโภค (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2543:14)

หลักการดำเนินชีวิตที่มีความสุขในพระพุทธศาสนาไม่ได้ยึดถือกันที่ความมั่งมีหรือความยากจนเป็นเกณฑ์เพื่อวัดความดีความชั่วแต่วัดกันด้วยความเป็นผู้ที่มีคุณธรรม ความเป็นผู้มั่งมีหรือความเป็นผู้มีทรัพย์มากนั้น ถือว่าเป็นเพียงวิธีการนำไปสู่เป้าหมายอื่น การแสวงหาปัจเจกชนวิธี (การพิจารณาการบริโภคปัจจัย4) ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตที่ไม่เหมาะสมแก่ฐานะของบุคคล พระพุทธเจ้าแสดงไว้ใน พรหมชาลสูตรที่ขนิยาย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539, (ที.ส. (ไทย) 9/21-27/8-10) ตอนที่ว่าด้วยมหาศีล ความว่างเว้นจากการเลี้ยงชีพในทางที่ผิดด้วยอาศัยดิรัจฉานวิชาเป็นเครื่องมือหาเงินคุณค่าที่สนองความต้องการ

บรรพชิตควรดำรงชีพอย่างผู้ไม่ประมาท และมีสติสัมปชัญญะอยู่ตลอดเวลา รวมถึงการรับ และ บริโภคปัจจัย 4 การมีสติในการพิจารณาบริโภคใช้สอยเพื่อให้เข้าถึงเป้าหมายของการบริโภคปัจจัย 4 อย่าง แท้จริงนั้น พระภิกษุสามเณรจำเป็นต้องมีการฝึกหัดเจริญสติด้วยการพิจารณาปัจจัย 4 ใน 3 เวลา คือ ธาตุ ปฏิกุศลปัจจนเวกขณะพิจารณาปัจจัยโดยความเป็นธาตุในเวลารับคือเวลาที่ได้ปัจจัย 4 นั้นมา, ตังขณิกปัจจนเวก ขณะพิจารณาปัจจัย 4 ในขณะที่บริโภคคือใช้สอย และอดีตปัจจนเวกขณะพิจารณาทดแทนในภายหลัง หลังจากที่ ไม่ได้พิจารณาในเวลารับและขณะบริโภค (พระเทพสิมามรณ (โอภาส นิรุตติเมธี), 2541:42) เพื่อป้องกันอา สวะกิเลสอันจะพึงมีจากการบริโภคปัจจัย 4 อย่างขาดสติ

การพิจารณาเกี่ยวกับจิวร คือผ้าทุกชิ้นที่พระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนาใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มปก คลุมร่างกายซึ่งการบริโภคจิวรนี้ควรทำความเข้าใจความหมายของจิวรเป็นเบื้องต้น ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณาโดยแยกกายแล้วใช้สอย จิวรเพียงเพื่อป้องกันความหนาว ความร้อน เหลือบ ยุ้ง ลม แดด และสัมผัส แห่งสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อปกปิดอวัยวะที่น่าละอาย การพิจารณาเกี่ยวกับบิณฑบาต พิจารณาโดยแยกกายแล้ว ฉันทบิณฑบาต ไม่ให้เป็นไปเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน เพื่อความมัวเมาเกิดกำลังทางกาย เพื่อประดับ เพื่อ ตกแต่ง แต่เพื่อให้ร่างกายนี้ดำรงอยู่ได้ ดำเนินไปได้มิให้ร่างกายลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ทำได้ตามนี้ก็ จะช่วย ระงับดับบรรเทาทุกขเวทนาเก่าคือความหิวได้ และไม่ทำทุกขเวทนาใหม่ให้เกิดขึ้น อนึ่งความเป็นไป โดยสะดวกแห่งอภิปาพร่างกายนี้ ความเป็นผู้หาโทษไม่ได้ และความเป็นอยู่ก็จักบังเกิดมีแก่เรา การพิจารณา เกี่ยวกับเสนาสนะ พิจารณาโดยแยกกายใช้สอยเสนาสนะ เพื่อป้องกันความ หนาว ความร้อน เหลือบ ยุ้ง ลม แดด และสัมผัสแห่งสัตว์เลื้อยคลาน เพื่อบรรเทาอันตรายที่เกิดจากฤดู และยินดีในการหลีกเร้นสำหรับภาวนา การพิจารณาเกี่ยวกับคิลานเภสัชบริขาร พิจารณาโดยแยกกายแล้วใช้สอยคิลานเภสัชบริขารเพื่อบรรเทาเวทนา ที่เกิดขึ้นจากอาพาธต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้วเพื่อไม่ให้มีความเบียดเบียนเป็นที่สุดซึ่งเมื่อไม่ใช้สอยอยู่ อาสวะและ ความร่ำร้อนที่ก่อความคับแค้นก็พึงเกิดขึ้น เมื่อเธอใช้สอยอาสวะและความร่ำร้อนที่ก่อความคับแค้น ย่อมไม่ มีแก่เธอด้วยอาการอย่างนี้เรียกว่าภิกษุละอาสวะที่จะพึงละได้ด้วยการใช้สอย (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,2539,อง ฉก. (ไทย) 22/58/547-549)

ทางด้านพุทธศาสตร์มองว่าที่พระภิกษุสามเณรและฆราวาส มีความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอตนเป็น ธรรมชาติ เนื่องจากพระภิกษุสามเณรและฆราวาสมีอวิชชา คือ มีความไม่รู้ และจากการที่พระภิกษุสามเณร และฆราวาส มีอวิชชานี้ สิ่งที่พ่วงมาก็คือ ความดิ้นรนทะยานไปตามความอยากอย่างมีติดบอดกล่าวคือ เมื่อไม่รู้ ก็อาศัยความรู้สึกและความอยากตามที่รู้สึกนั้น เป็นตัวกำหนดในการดำรงชีวิตไปให้อยู่รอด ความทะยานอยาก ไปตามความรู้สึกนี้เรียกว่า ตัณหา ซึ่งตัณหาที่เห็นกันทั่วไปก็คือ ความต้องการสิ่งเสพปรนเปรอตนดังนั้น เมื่อ พระภิกษุสามเณรและฆราวาส ดำเนินชีวิตไปอย่างนี้ มันก็วนเวียนอยู่ในวงจรที่ว่าเมื่อมีความไม่รู้แล้ว ก็ดิ้นรน สมองความทะยานอยากที่มีติดบอดแล้วก็เกิดโทษแก่ชีวิต เกิดปัญหาแก่สังคมเรื่อยไปเป็นวงจรไม่รู้จักจบสิ้น อย่างที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ (ธนพร มานะสิริกุล, 2551:2)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ “ศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล” ซึ่งเป็นปัจจัยแนวทฤษฎี ที่มีผลต่อการดำรงชีวิตแบบพอเพียงในสังคมปัจจุบัน เป็นเรื่องการจัดระเบียบชีวิตบริหารจัดการเศรษฐกิจที่ถูกต้องสอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง เป็นการดำเนินชีวิตของพระภิกษุสามเณรที่ดีงามถูกต้องเกิดความสุขไร้ปัญหา อันเป็นการบริหารจัดการทรัพยากรและทรัพยากรสมบัติที่มีอยู่ในสังคมอย่างเป็นธรรมภายใต้ความพอเพียงอย่างมีเหตุผลประหยัด และเกิดประสิทธิภาพประสิทธิผลสูงสุดมี เพื่อสนับสนุนส่งเสริมเกื้อหนุนการศึกษาเรียนรู้พัฒนาพระภิกษุสามเณรและฆราวาส และสังคมให้เจริญพัฒนาด้านร่างกายและจิตใจ สามารถคิดเป็นทำถูกมีคุณธรรมดำเนินชีวิตพึ่งตนเองได้อย่างมั่นคงยั่งยืน มีความเป็นอยู่ที่มีความสุขมีคุณค่าความหมายประโยชน์ เกิดความเจริญรุ่งเรืองพัฒนาก้าวหน้าที่ยั่งยืนของชีวิตเศรษฐกิจสังคมประเทศ ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์การเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดเป็นแนวปฏิบัติสืบต่อกันมาจนกลายเป็นจารีตประเพณีสืบทอดมาจนถึงปัจจุบันอันเป็นประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาประเทศชาติสังคม และวงวิชาการต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยสันนิสสิตศีล ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล

ระเบียบวิธีวิจัย

1. ศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยมีขั้นตอน ได้แก่
 - 1) เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยพุทธศักราช 2539 และข้อมูลเกี่ยวกับพระสงฆ์ในการบริโภคการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล
 - 2) เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา เอกสารวิชาการ บทความวิชาการที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยสันนิสสิตศีล และงานวิจัยทั่วไปที่เกี่ยวข้อง
 - 3) วิเคราะห์หลักปัจจัยสันนิสสิตศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล
2. การวิจัยภาคสนาม ดำเนินการดังนี้
 - 1) ใช้เครื่องมือในการรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก คือแบบสัมภาษณ์เชิงลึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องวิดีโอ กล้องถ่ายรูป สมุดบันทึก

2) ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก โดยศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสิตศีล เลือกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 30 รูป/คน ประกอบด้วย

2.1) ผู้แทนจากกลุ่มพระสงฆ์	จำนวน	20	รูป
2.2) ผู้แทนจากปราชญ์ชาวบ้าน	จำนวน	5	คน
2.3) ผู้แทนจากประชาชนทั่วไป	จำนวน	5	คน
รวมทั้งสิ้น	จำนวน	30	รูป/คน

3) สัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับ การรับรู้และความเข้าใจปัจจัยสันนิสิตศีล ความสำคัญ องค์ประกอบของปัจจัยสันนิสิตศีลกับการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสิตศีล จากผู้แทนกลุ่มพระสงฆ์ จำนวน 20 รูป จากผู้แทนปราชญ์ชาวบ้านที่เป็นผู้รู้ในพระธรรมและพระวินัย จำนวน 5 คน และ จากผู้แทนประชาชนทั่วไป ที่เป็นผู้รู้ในพระธรรมและพระวินัย จำนวน 5 คน

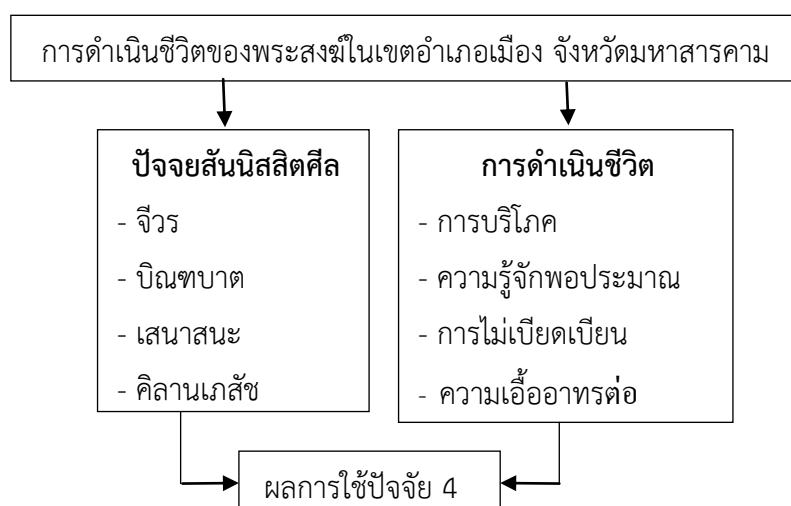
4) วิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสิตศีล จากกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก ทั้ง 30 รูป/คน

5) อธิบายเชิงพรรณนาตามวัตถุประสงค์ในประเด็นต่างๆ การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสิตศีล

6.สรุปผลการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารเกี่ยวกับการพัฒนาปัจจัยสันนิสิตศีลในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท จากพระไตรปิฎก ฉบับมหาวิทยาลัทยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และและสรุปผลการศึกษาในภาคสนามจากกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลหลัก

7.เขียนรายงานการวิจัย สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะในการวิจัยในครั้งต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล” โดยมีวัตถุประสงค์ คือ (1) เพื่อศึกษาปัจจัยสันนิสสิตศีล ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ (2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. สรุปผลการวิเคราะห์ปัจจัยสันนิสสิตศีล ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ปัจจัยสันนิสสิตศีล ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ การใช้สอยปัจจัยสี่ด้วยพิจารณาให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์หรือคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ ไม่บริโภคด้วยตัณหา เช่น ฉันทาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้สุขภาพดี มีชีวิตผาสุกทำกิจได้สบาย มิเพื่อปรนเปรอหรือสนุกสนานมัวเมา ศีลข้อนี้มุ่งให้พระภิกษุใช้ปัจจัยสี่ให้เกิดประโยชน์มากกว่าสนองความต้องการ ศีลข้อนี้สำเร็จได้ก็ต้องด้วยปัญญา จึงเห็นว่าปัจจัยสันนิสสิตศีลเป็นเป้าหมายสำคัญของนักบวช คือ ผู้ที่หลีกออกจากกาม ดังนั้น เมื่อพระภิกษุสามารถปฏิบัติตนให้สมบูรณ์ด้วยปัจจัยสันนิสสิตศีลแล้ว แล้วบริโภคปัจจัยสี่ที่ได้มาอย่างชาญฉลาดอีกด้วย ทั้งนี้เพื่อยกตนให้พ้นจากการเป็นทาสของกามได้อย่างแท้จริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนบริโภคปัจจัย 4 หรือปัจจัยสันนิสสิตศีลให้กับพระภิกษุ โดยให้พระภิกษุพิจารณาวัตถุประสงค์ของการบริโภค เช่น การบริโภคจีวรเพื่อไม่ให้เป็นที่เกิดแห่งตัณหาอุปทานในเครื่องแต่งกาย บริโภคบิณฑบาตไม่ได้บริโภคเพื่อเล่น ไม่ได้บริโภคเพื่อความเพลิดเพลินสนุกสนาน ไม่ได้บริโภคเพื่อความมัวเมาเกิดกำลังพลังทางกาย การบริโภคหรือใช้สอยเสนาสนะเพียงเพื่อป้องกันความหนาวร้อน สัตว์ที่มีอันตรายต่างๆ รวมทั้งสภาพดินฟ้าอากาศที่อาจเป็นอันตรายต่อการประพฤติธรรม เพราะไม่ว่าจะเป็นที่พักอาศัยและการบริโภคคิลานเภสัชก็เพื่อบำบัดทุกข์แก้บรรเทาทุกข์ใหม่หรือเพื่อเพียงรักษาเท่านั้น

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติวิธีบริโภคที่ดีตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล เพื่อความบริสุทธิ์บริบูรณ์ คือ ศีลที่เรียกว่าปัจจัยสันนิสสิตศีล หรือปัจจเวกขณศีล อันเป็นหนึ่งในจาคูปาริสุทธิศีลที่เป็นศีลวิสุทธิปัจจัยสันนิสสิตศีล คือ โดยเหตุที่เป้าหมายสำคัญของการบวชคือ การหลีกออกจากกาม หลักปัจจัยสันนิสสิตศีล จึงมุ่งเน้นให้พระภิกษุบริโภคใช้สอยปัจจัยสี่อย่างถูกต้องเหมาะสมโดยการให้ภิกษุพิจารณาโดยแยบคาย ถึงวัตถุประสงค์ที่ถูกต้องของการบริโภคเสียก่อนแล้วจึงบริโภคใช้สอยปัจจัยนั้นๆ การบริโภคปัจจัย 4 จึงเป็นการบริโภคเพื่อสนับสนุนการบรรลุธรรม ไม่ใช่การบริโภคเพื่อสนองความต้องการกิเลสของตนเอง การรู้ทันการใช้สอยอย่างนี้จึงเป็นการแก้ไขได้ด้วยสติปัญญา มุ่งการใช้สอยให้เกิดประโยชน์ใช้สอยสูงสุด

2. สรุปผลวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล

วิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสสิตสี่ พบว่า การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ใช้หลักการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้วางรูปแบบของพระสงฆ์เป็นตัวอย่าง “การใช้ปัจเจกชนวิธี ในการดำเนินชีวิตประจำวันของพระภิกษุในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม” ด้วยการดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานความต้องการปัจจัย 4 มีอาหารบิณฑบาตจากผู้มีศรัทธาตามรูปแบบและบริบทด้วยการพิจารณาว่าจักฉันเพื่อยังอัตภาพให้เป็นอยู่ได้เท่านั้นแนวคิดเกี่ยวกับปัจเจกชนวิธีตามหลักพระพุทธศาสนา คือ องค์ความรู้เพื่อการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริโภคปัจจัย 4 ในการดำรงชีพซึ่งเป็นที่สนใจของผู้แสวงหาทางเลือกในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาว่าตนเองจะมีชีวิตรอดอย่างมีคุณภาพได้หรือไม่แนวคิดเกี่ยวกับปัจเจกชนวิธีตามหลักพระพุทธศาสนาโดยจะพิจารณาในส่วนต่างๆ

จีวร หรือเครื่องนุ่งห่มของพระภิกษุสามเณร ในพระพุทธศาสนาใช้นุ่งห่มปกติมี 3 ผืนประกอบด้วย ผ้าพาต คือ สังฆาฏิ ผ้าจีวร คือ อุตตราสงค์ และผ้าสบง คือ อันตราวาสก เป็นส่วนหนึ่งในอัฐบริขารของภิกษุในพระพุทธศาสนาเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าผ้ากาสาวพัสตร์ แปลว่า ผ้าย้อมผาดโดยปกติเป็นการกล่าวรวมทั้งผ้าห่ม ผ้าซ้อนทับที่เรียกว่า ไตรจีวร นอกจากนี้ยังรวมไปถึงผ้าชนิดต่างๆ ที่พระภิกษุสามเณรสามารถใช้ได้ตามพระธรรมวินัยได้แก่ ผ้าอาบน้ำฝน ผ้าปูนั่ง ผ้าปูนอน ผ้าปิดผี ผ้าเช็ดปาก และผ้าบริขาร การบริโภคจีวรเพื่อไม่ให้เป็นที่เกิดแห่งตัณหาอุปทานในเครื่องแต่งกาย ควรพิจารณาให้รู้ถึงคุณค่าแท้ของจีวร พิจารณาทั้งเวลารับมา เวลาบริโภคใช้สอย และหลังจากบริโภคใช้สอยเรียบร้อยแล้ว ทำให้เป็นผู้มีสติมั่นคงไม่หลงไหลในผ้าแพรพรรณ จึงนับได้ว่าเป็นปัจจัยสันนิสสิตสี่ เกิดปัญญาในการใช้สอยจีวร

บิณฑบาต หรือการบริโภคอาหารของพระภิกษุสามเณร มีผู้มีศรัทธาใส่สิ่งของหรืออาหารลงในบาตรพระ หรืออาหารถวายพระ และหมายเอาการแสวงหาอาหารโดยรับอาหารที่เขาถวายด้วยบาตรของพระภิกษุสงฆ์ตามพระธรรมวินัย ส่วนความหมายโดยอ้อมนั้นเป็นการที่พระสงฆ์ขอรับมิให้กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ การบริโภคบิณฑบาต จึงหมายถึงการขบฉันภัตตาหารน้ำดื่มที่ได้มาจากผู้มีศรัทธาถวายการบริโภค (ฉัน) อาหารต่างๆ ของพระภิกษุสามเณรไม่จำกัดว่าจะใส่ในบาตรหรือภาชนะอื่นใดที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยและไม่จำกัดว่าจะฉันในวัดในป่า หรือในเคหสถานของผู้มีศรัทธาถวายก็ตามล้วนแต่จัดเข้าในการบริโภคบิณฑบาตได้ทั้งสิ้น ควรพิจารณาการบริโภคอย่างแยบคายเพื่อไม่ให้เป็นที่ไปเพื่อกิเลส ไม่ควรบิณฑบาตมากเกินไปจนความจำเป็น

เสนาสนะ หรือที่อยู่อาศัยของพระภิกษุสามเณร เป็นที่นอนที่นั้งสำหรับพระภิกษุสามเณร ซึ่งอาจจะเป็นอาคารสถานที่ต่างๆรวมไปถึงโคนไม้ป่าไม้ ถ้าเป็นต้น ที่ใช้เป็นที่พักอาศัยหรือเป็นที่ทำกิจกรรมของสงฆ์ได้ หรือไม่ก็รวมถึงสิ่งที่ใช้เป็นที่นั่ง ที่พิง ที่หนุนได้ของภิกษุสามเณรด้วยการบริโภคเสนาสนะจึงกินความไปถึงการใช้สอยพักอยู่อาศัย อาคาร สถานที่รวมทั้งเครื่องใช้ต่างๆ เช่น กุฏิ วิหาร โต๊ะ เก้าอี้ แม้โคนไม้ เป็นต้น การที่คุณสามารถใช้ชีวิตให้อยู่ในหลักเกณฑ์ของการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและเหมาะสมแล้วละก็ เราเชื่อว่าคุณจะต้องพบความสำเร็จในชีวิตได้อย่างแน่นอน ทั้งนี้ การดำเนินชีวิตอย่างมีหลักยึดติดจะช่วยให้คุณสามารรถดำเนินไปในทิศทางแห่งความสุข ตลอดการเดินทางเพื่อไปถึงยังเป้าหมายที่คุณต้องการของให้ ในการดำเนิน

ชีวิตของมนุษย์ ปรชฺญานัน จะทำให้เรามองเห็นถึงปัญหาต่างๆ ที่อยู่รอบๆ ตัวเองได้ดีขึ้น ในขณะที่เดียวกันเราก็สามารถกำหนดแนวทางแห่งการดำเนินชีวิตของเราได้ คิลานเภสัช หรือยารักษาโรคของพระภิกษุสามเณร ควรพิจารณาการบริโภคเพื่อบรรเทาโรคอาพาธเท่านั้น การใช้ยาเพื่อให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ให้เกิดทุกขเวทนา ให้ภิกษุผู้ที่เกิดอาพาธนั้นควรได้รับการรักษาที่ดี ใช้คิลานเภสัช เพื่อให้การที่เป็นโรคนั้นได้ทุเรบาบางลง และหายไม่ทำให้เกิดโรคใหม่ขึ้นได้ ควรถวายตามอาการอาพาธ ยารักษาโรคก็ควรให้เหมาะกับอาการที่อาพาธนั้นๆ การใช้ยาเพื่อให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ ไม่ให้เกิดทุกขเวทนาต่างๆ อันเกิดขึ้นแล้วเป็นมูล หากมีการเกิดการเจ็บป่วยเป็นเรื่องธรรมดา ทุกวันนี้คณะสงฆ์อำเภอเมืองมีกองทุนสงฆ์อาพาธเพื่อช่วยเหลือผู้ป่วยติดเตียงให้ทำได้ พิจารณาโดยอุบายอันแยบคายแล้วจึงใช้สอยคิลานเภสัช ด้านยารักษาโรคควรไม่มากเกินไป ใช้คิลานเภสัช เพื่อบำบัดทุกขเวทนาต่างๆ อันเกิดขึ้นแล้วเป็นมูล ต้องพิจารณาด้วยปัญญา

ปัจจัยสันนิสสิตศีลการบริโภคผลของการบริโภคปัจจัย 4 ของพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม

จีวร คือเครื่องนุ่งห่ม จีวรมุ่งประโยชน์ไปในทางป้องกันระอา ย ลม แดด เพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน ของอากาศ ป้องกันแมลงต่างๆ พระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ได้บริโภคปัจจัย 4 แล้วผลที่ได้ คือเครื่องนุ่งห่มมุ่งการใช้สอยให้เกิดประโยชน์ใช้สอยสูงสุด ที่เกิดปัญหาในสังคมปัจจุบันนี้

บิณฑบาต คือการบริโภคอาหาร อาหารมุ่งไปในการหล่อเลี้ยงร่างกายเพื่อความไปของอัตภาพ และเป็นปัจจัยสำคัญเกี่ยวกับสุขภาพ พระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม มีความตระหนักในการบริโภคอย่างมีสติ มุ่งประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นอย่างแท้จริง

เสนาสนะ คือที่อยู่อาศัย ที่อยู่อาศัยก็เพื่อเป็นนาคำบังลม ฝนและแดด เพื่อบำบัดความหนาว ความร้อน ของอากาศ ป้องกันแมลง สัตว์ร้ายต่างๆ พระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามได้บริโภคปัจจัย 4 แล้วผลที่ได้คือที่อยู่อาศัยมีการรู้ทันการใช้สอยอย่างนี้เป็นการแก้ไขได้ด้วยสติปัญญา มุ่งการใช้สอยให้เกิดประโยชน์ใช้สอยสูงสุด

คิลานเภสัช คือยารักษาโรค ยารักษาโรคก็เพื่อกำจัดเวทนาอันเกิดจากอาพาธเท่านั้นพระสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามได้บริโภคปัจจัย 4 แล้วผลที่ได้คือยารักษาโรคโดยการใช้สอย เพียงเพื่อบำบัดทุกขเวทนาหรือสุขเวทนาอันเกิดจากอาพาธต่างๆเป็นมูล

ผังแสดง: ผลการวิจัยจากการศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสสิตศีล

อภิปรายผลการวิจัย

ปัจจัยสันนิสสิตศีล ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับการใช้สอยปัจจัยสี่ด้วยพิจารณาให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์หรือคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ ไม่บริโภคด้วยตัณหา เช่น ฉันทอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้สุขภาพดี มีชีวิตมีความสุขทางใจได้สบาย มิเพื่อปรนเปรอหรือสนุกสนานมัวเมา ศีล

ข้อนี้มุ่งให้พระภิกษุใช้ปัจจัยสี่ให้เกิดประโยชน์มากกว่าสนองความต้องการ ศีลข้อนี้จะสำเร็จได้ก็ต้องด้วยปัญญา จึงเห็นว่าปัจจัยสี่นีสติศีลเป็นเป้าหมายสำคัญของนักบวช พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสสอนบริโศกปัจจัย 4 หรือปัจจัยสี่นีสติศีลให้กับพระภิกษุ

ปัจจัยสี่เป็นการกล่าวถึงหลักความหมายที่เป็นสาเหตุ 4 อย่างที่จะทำทุกวันมีสาเหตุในการแสวงหาเพื่อให้เกิดผลตามหลักของความหมายแล้วสาเหตุนั้นมีทั้งหมดถึง 4 สาเหตุ แต่เพื่อให้ความหมายกะทัดรัดเข้าจึงนำมาพูดรวมกันครั้งเดียวว่า “ปัจจัยสี่” ถ้าจะแยกประเด็นเพื่อให้เห็นชัดว่าเหตุ 4 อย่างที่จะพูดถึงนี้ คือ แสวงหาอาหาร แสวงหาเครื่องนุ่งห่ม แสวงหาที่อยู่อาศัยและแสวงหารักษาโรค ซึ่งตามหลักของความจริงแล้ว สาเหตุทั้ง 4 อย่างนี้รวมอยู่ในตัวของคนๆ ที่จะต้องทำให้เพื่อให้เกิดผลตามมา ส่วนการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ได้ตระหนักในการใช้สอยปัจจัยสี่ด้วยพิจารณาให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์หรือคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ ไม่บริโศกด้วยตัณหา สอดคล้องกับงานวิจัยของ (แสง นิลนามะ, 2551:161) วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต “จริยธรรมการบริโศกในพระพุทธศาสนาเถรวาท” บทพิจารณาการบริโศกใช้สอยปัจจัย 4 ทั้ง 3 บท คือ บทพิจารณาก่อนบริโศกใช้สอย หรือขณะรับและแสวงหา (ธาตุปัจจเวกขณะ) บทพิจารณาขณะบริโศกใช้สอย (ตังขณิกปัจจเวกขณะ) และบทพิจารณาหลังจากการบริโศกใช้สอย (อดีตปัจจเวกขณะ) ได้สะท้อนให้เห็นว่า พระพุทธองค์ได้ทรงวางหลักการให้พุทธศาสนิกชนได้เตือนตนให้ตระหนักสำนึกพิจารณาการบริโศกใช้สอยปัจจัย 4 เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ไม่ส่งผลกระทบต่อตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อม

วิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสี่นีสติศีล พบว่า การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ใช้หลักการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้วางรูปแบบของพระสงฆ์เป็นตัวอย่าง “การใช้ปัจจเวกขณวิธี ในการดำเนินชีวิตประจำวันของพระภิกษุในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม” ด้วยการดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานความต้องการปัจจัย 4 มีอาหารบิณฑบาตจากผู้มีศรัทธาตามรูปแบบและบริโศกด้วยการพิจารณาว่าจักฉันเพื่อยังอัตภาพให้เป็นอยู่ได้เท่านั้นแนวคิดเกี่ยวกับปัจจเวกขณวิธีตามหลักพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม ได้ตระหนักถึงในการดำเนินชีวิตประจำวัน ในการบริโศกปัจจัย 4 เพียงเพื่อบำบัดทุกข์เวทนาหรือสุขเวทนา อันเกิดจากสภาพแวดล้อมต่าง ๆ การรู้ทันการใช้สอยอย่างนี้เป็นการแก้ไขได้ด้วยสติปัญญา สอดคล้องกับงานวิจัยของ (ทนงค์ ลำประไพ และนาริรัตน์ พลบจิตต์, 2552:ก) ได้ศึกษาเรื่อง “การใช้ปัจจเวกขณวิธีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน” มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษา เพื่อศึกษาแนวคิด ปัจจเวกขณวิธี (การพิจารณาการบริโศกปัจจัย 4) ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงของประชาชน และ เพื่อให้ทราบปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวการใช้ปัจจเวกขณวิธีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน กลุ่มตัวอย่างคือประชากรใน ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา รวมทั้งสิ้น 400 คน องค์กรความรู้เพื่อการศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบริโศกปัจจัย 4 ในการดำรงชีพซึ่งเป็นที่น่าสนใจของ

ผู้แสวงหาทางเลือกในการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาว่าตนเองจะมีชีวิตรอดอย่างมีคุณภาพได้แนวคิดเกี่ยวกับปัจจัยเงื่อนไขวิธีตามหลักพระพุทธศาสนาโดยจะพิจารณาในส่วนต่างๆ

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยจากการศึกษาวิเคราะห์การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสตีล ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะความคิดเห็นที่ต้องการเสนอประเด็นหลักแก่พระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสตีลในการดำเนินชีวิตให้บรรลุสำเร็จตามเป้าหมาย และเพื่อนำไปศึกษาวิจัยต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. พระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม การบิณฑบาตหรือการรับประทานอาหารปฏิบัติตนให้สมบูรณ์ด้วยอาชีวปาริสุทธิแล้วก็จำเป็นจะต้องรู้จักบริโภคปัจจัยที่ได้มาอย่างฉลาดอีกด้วย
2. พระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม การบริโภคจีวรเพื่อไม่ให้เป็นที่เกิดแห่งตัณหาอุปทานในเครื่องแต่งกาย ควรพิจารณาให้รู้ถึงคุณค่าแท้ของจีวร พิจารณาทั้งเวลารับมา เวลาบริโภคใช้สอย และหลังจากบริโภคใช้สอยเรียบร้อยแล้วทำให้เป็นผู้มีสติมั่นคงไม่หลงไหลในผ้าแพรพรรณ
3. พระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม เสนาสนะหรือการพักอาศัยในที่พักอาศัยรวมถึงใช้สอยเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆพิจารณาทั้งเวลารับมา เวลาบริโภคใช้สอย และหลังจากบริโภคใช้สอยเรียบร้อยแล้ว
4. พระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม คิลานเภสัชหรือการรับประทานยารักษาโรคควรพิจารณาให้รู้ถึงคุณค่าแท้ของจีวร พิจารณาทั้งเวลารับมา เวลาบริโภคใช้สอย และหลังจากบริโภคใช้สอยเรียบร้อยแล้ว

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1. ต้องนำเอาแนวคิด ปัจจัยเงื่อนไข (การพิจารณาการบริโภคปัจจัย 4) ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสตีลเป็นหลักในการดำเนินชีวิตอย่างจริงจัง เพื่อให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง
2. การที่คุณสามารถใช้ชีวิตให้อยู่ในหลักเกณฑ์ของการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องและเหมาะสมแล้วละก็เราเชื่อว่าคุณจะต้องพบความสำเร็จในชีวิตได้อย่างแน่นอน ทั้งนี้ การดำเนินชีวิตอย่างมีหลักยึดติดจะช่วยให้คุณดำเนินไปในทิศทางแห่งความสุข
3. พระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสตีล ควรให้ความรู้เรื่องการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น มีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตตามแนวการใช้ปัจจัยเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตประจำวัน จัดอบรมการดำเนินชีวิตตามแนวการใช้ปัจจัยเงื่อนไขในการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นต้น

ข้อเสนอแนะการทำวิจัยไปครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาการดำเนินชีวิตโดยใช้หลักการพึ่งตนเองของพระสงฆ์ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคามตามหลักปัจจัยสันนิสิตศีล
2. ควรมีการศึกษาการดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ไทยตามหลักปัจจัยสันนิสิตศีล
3. ปัจจัยสันนิสิตศีลกับวิถีชีวิตของพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- ทงศ์ ลำประไพ และนาริรัตน์ พลบจิตต์, (2552). การใช้ปัจจุภวณวิธี ในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน. รายงานการวิจัย. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธนพร มานะสิริกุล, (2551). ทางเลือกใหม่ของการศึกษาในสังคมบริโภคนิยม : ศึกษากรณีโรงเรียนทอสีและโรงเรียนวัดสุทัศน์. รายงานการวิจัยศาสนศึกษา. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระเทพสีมาภรณ์ (โอภาส นิรุติเมธี). (2541). ธรรมปริทัศน์ 41. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2543). เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แสง นิลนามะ. (2551). “จริยธรรมการบริโภคในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.